

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

ארכיון הסרטים היהודיים על שם סטיבן שפילברג

עבודה על ראובן פוירשטיין - מימוש הפוטנציאל האנושי

מאת : הדס גבאי,

סטודנטית בית הספר לחינוך, המגמה לייעוץ חינוכי, תואר שני

-

-

אוגוסט 2021

בעבודתי במלגה דרך הארכיון הסרטים היהודיים על שם סטיבן שפילברג נחשפתי לחומרים מעניינים מאוד הקשורים למידנת ישראל, בין החומרים דמות מיוחדת במינה שהשפיעה על התפיסה החינוכית והפסיכולוגית כלפי תלמידי החינוך המיוחד, והעצמת שילובם בחינוך הרגיל ושיפור היכולות הקוגניטיביות שלהם. דמות מיוחדת זו הוא פרופ' ראובן פוירשטיין.

כעת ארחיב על התהליך והדרך האישית של פרופ' פוירשטיין: נולד בשנת 1921 ברומניה, בין השנים 1940-1942 למד חינוך במכללה למורים בבוקרשט ובין השנים 1942-1944 במקביל להיותו מורה ומנהל בבית ספר לילדים עם מוגבלויות, למד פרופ' פוירשטיין פסיכולוגיה במכללת אונסקו בעיר. את לימודיו קטעה הפלישה הנאצית, הוא נאלץ לעזוב את רומניה ועלה לישראל בשנת 1944. בשנים 1944-1945 למד בסמינר למורים בירושלים ובמקביל שימש כמורה לחינוך מיוחד ומדריך נוער בכפרי נוער, שהורכבו ברובם מאוכלוסיית מהגרים ופליטים. בתקופה זו החל פרופ' פוירשטיין לחקור ולהבין את הצורך ביחס שונה לצרכיהם הפסיכולוגיים והחינוכיים של אוכלוסיות מהגרים, פליטים ואוכלוסיות חלשות.

בין השנים 1950-1954 למד פרופ' פוירשטיין פסיכולוגיה כללית וקלינית באוניברסיטת ג'נבה, במקביל לניהול השירות הפסיכולוגי של עליית הנוער באירופה ובשנת 1970 קיבל תואר דוקטור (PHD) לפסיכולוגיה התפתחותית, מאוניברסיטת סורבון בפריז. בין השנים 1955-1983 ניהל פרופסור פוירשטיין את הקליניקה להדרכה ולקידום הילד בעליית הנוער בירושלים ובמקביל בשנת 1964 הקים וניהל את המכון למחקר משותף להדסה וויצו בירושלים, העוסק במחקר ופיתוח תכניות התערבויות לקידום אוכלוסיות חלשות.

במקביל לעיסוקיו השונים, שימש פרופ' פוירשטיין במשך השנים כפרופסור באוניברסיטאות שונות ברחבי העולם, ביניהן אוניברסיטת בר אילן ואוניברסיטת ייל בארה"ב והיה חבר בוועדות שונות הקשורות להתפתחות קוגניטיבית, חינוך, אוטיזם ועוד. בשנת 1992 הקים את "המרכז הבינלאומי לקידום כושר הלמידה" – הידוע כמכון פוירשטיין. פוירשטיין זכה לאות יקיר ירושלים, פרס ישראל לקידום כושר למידה, מועמדות לפרס נובל לשלום בשנת 2012 ועיטור הנשיא אותו קיבל לאחר מותו בשנת 2014.

כעת ארחיב על התפיסה והתיאוריה של פרופ' פוירשטיין:

בתקופה בה שימש פרופ' פוירשטיין כפסיכולוג ראשי של עלית הנוער, הוא החל לפתח את תאוריית כושר ההשתנות הקוגניטיבית המבנית ותיאוריית הלמידה המתווכת, שהתבססו על טענותיו כי האינטליגנציה וההישגים אינם קבועים כפי שמנסים לקבוע מבחני ה-IQ ודומיו. תיאוריות אלו הובילו אותו לפתח שלוש שיטות שונות המיועדות לקדם את הלמידה והחשיבה באופן מעשי בבתי ספר רגילים וכן במסגרות של חינוך מתקן. בתקופה זו כבר החל פרופסור פוירשטיין לחקור את עולמם של ילדים בעלי תפקוד נמוך ואת פוטנציאל השינוי שלהם וכבר הבין שהלמידה המתווכת מהווה את הבסיס להנחיה נכונה שלהם.

פוירשטיין עבד על אבחון הערכה ולימוד של ילדים ומבוגרים הסובלים מקיפוח תרבותי וסוציו אקונומי או לימוד

וטיפול בהתפתחות קוגניטיבית של ילדים, נערים ומבוגרים, הסובלים מבעיות התפתחותיות שונות לצורך שילובם בחברה.

על פי פוירשטיין, בספרו "האדם כישות משתנה", שיטותיו פותחו על בסיס רעיוני, שהוא שכלול של תורתו של ז'אן פיאז'ה. פיאז'ה, שהיה מאבות הפסיכולוגיה הקוגניטיבית ההתפתחותית, ראה בהתפתחות החשיבה מרכיב מכריע בהתנהגותו ותפקודו של האדם. זאת בניגוד לפסיכואנליטיקאים, שראו בדחפים הייצריים כגורם המרכזי להתנהגות; ובניגוד לביהייביוריסטים, שהתעלמו מכלי החשיבה ושמדגש על הפן ההתנהגותי. פוירשטיין הוסיף לתאוריה, לצד כלי החשיבה בהם דן פיאז'ה, את כלי ההדרכה של החברה האנושית. הוא טען כי מרבית הידיעות וכלי החשיבה של האדם לא מוקנים לו בהתפתחות ביולוגית בלבד, אלא במסירה מכוונת - הוראה, ולכן שיטותיו נועדו לשפר את יכולת החשיבה על ידי שיפור ההוראה. לטענתו יכולים אנשים רבים, כולל אנשים עם מוגבלות קוגניטיבית, להגיע להישגים אינטלקטואליים גבוהים בהרבה מאלו שמרבית הפסיכולוגים ואנשי החינוך מצפים מהם, וזאת בעזרת הוראה נכונה.

שתי התאוריות המרכזיות שפיתחו פוירשטיין ושותפיו הן תאוריית כושר ההשתנות הקוגניטיבית-מבנית (SCM) ותאוריית ההתנסות בלמידה המתווכת (MLE). התאוריות באות לידי ביטוי, בעיקר בעידוד הדרכת הורים ומורים לשיפור ההוראה המתווכת, בשיטת האבחון הדינמי להערכת קלות הקניית השינוי באדם, בתוכנית ההעשרה האינסטרומנטלית (FIE) ובהדרכה בעיצוב סביבות המאפשרות שינוי. כל השיטות נגזרות מהעיקרון המרכזי, המדגיש את אפשרות ההשתנות של האדם, בכל גיל ומצב מנטלי, בתגובה למצב או גירוי חדש הדורש שינוי כזה וללא תלות למה שהביא אותם למצבם הנוכחי.

יסודות שיטותיו :

- הקניית הערכה עצמית גבוהה ומוטיבציה להשתקמות בעזרת חוויות הצלחה לימודיות
- הוראה מתווכת - המורה אינו מקור החומר אלא מדריך חיפוש החומר ומדריך ההתמודדות עמו.
- על המורה להפגיש את התלמיד עם מקורות הידע וההתנסות, לעזור לו להתמקד בעיקר, להסביר לו מדוע חשוב להבין את הידע ומה משמעותו מעבר לידע הנקודתי, כדי שהתלמיד יתגרה לחפש עוד יעד חשוב ומשמעותי; ולבסוף, תפקיד המורה הוא לחשוף בפני התלמיד את כלי ההוראה.
- הוראה טובה צריכה להקנות לתלמיד כלי, כלי חשיבה אלה, אמורים להקל על התלמיד את המשך הלמידה, בתנאים וסביבות מרובים ומגוונים ככל האפשר. הם אמורים, למשל, להקטין את תלותו של התלמיד באיכות ההוראה ובעצם קיומה.
- הימנעות מסביבות הוראה בעלות אוכלוסייה חד-גונית (רק בעלי לקות ספציפית או מוצא ספציפי או בעלי

אוכלוסייה קבועה כל שהיא) ודלות גירויים, או דלות שינויים מתוך אמונה כי השילוב בחברה הוא גם מטרת החינוך וגם אמצעי חינוכי חשוב להשגת מטרה זו.

בהקשר לזה בישראל בנובמבר שנת 2002 נוסף לחוק, שילוב של ילדים עם צרכים מיוחדים בחינוך רגיל ונתינת משאבים נוספים לטובת מענה ושיוויון לילדים הללו- מענה פסיכולוגי, רגשי, לימודי וכל מה שנדרש. בשנת 2015 58% מהילדים בעלי הצרכים המיוחדים למדו במערכת החינוך הרגילה, כ-112,000 ילדים, לעומת 42%, 80,000 שלמדו במסגרות לחינוך מיוחד.

בניגוד למקובל במבחנים הפסיכומטריים, שיטת האבחון של פרופ' פוירשטיין, נבדקת רק בשלב הראשון, היכולת העכשווית לפתרון בעיות. בשלב הבא, הנבחן מקבל הדרכה ועידוד נפשי ללמוד. בשלב השלישי נבדקת יכולתו החדשה של הנבחן לפתור בעיות דומות לאלו שהוא נכשל בפתרון קודם לכן. בשלב הרביעי, נבדקת יכולתו של הנבחן להשליך את ידיעותיו החדשות על בעיות פחות ופחות דומות לאלו שלמד לפתור זה עתה. תוצאות האבחון מעידות על הכלים האינטלקטואליים שהנבחן שולט בהם היטב או שיש להקנותם לו, לדוגמה "ליקוי בהתנהגות מתכננת" וממליצות על שיטות הקנייה של כלים אלו. פרופ' פוירשטיין טוען כי מבחני מנת המשכל (IQ) המקובלים אינם מתחשבים בכך, ולכן פיתח מדד אינטליגנציה חלופי המודד גם משתנה זה ונועד להעריך את פוטנציאל הלמידה של הנבדק.

כעת אשתף על סרטונים של פרופ' ראובן פוירשטיין עם תלמידתו הקטנה והמתוקה- ג'וליה סרטונים שבמיוחד שבו את ליבי בארכיון היו סרטים על ילדה מקסימה בשם ג'וליה, ג'וליה היא ילדה עם תסמונת דאון ופרופסור ראובן פוירשטיין מלווה אותה בהוראה במטרה להעצים את הפוטנציאל שלה. קודם כל אני רוצה לענות על השאלה מהי תסמונת דאון-

התסמונת היא תופעה הנגרמת מהימצאות כרומוזום עודף בכל אחד מתאי גופו של התינוק כרומוזום הינו החומר הגנטי הקובע את כל המבנה והתפקוד של הגוף ונמצא כמעט בכל תא בגוף. בבני האדם הוא מאורגן ב-23 זוגות של מבנים. חוסר, עודף, או מיקום לא תקין של כרומוזומים עלול לפגוע בגדיל, בהתפתחות ובתפקוד. בגופם של ילדים ואנשים עם DS קיימים שלושה עותקים של כרומוזום 21 במקום שניים. קיימים מספר מוטבציות של DS המוטציה הנפוצה ביותר הקיימת אצל 95% מהילדים עם DS נקראית 'טריזומה 21 הבלתי מתנתקת, במוטציה זו קיימת אי הפרדה אקראית בכרומוזום 21 בעת יצירת הביצית או הזרע. 'טריזומה 21 המשנה מקום' הינה מוטציה נדירה יחסית הגורמת לתסמונת, אשר בה רק חלק מהתאים מתקיים ריבוי של כרומוזומים.

בסרטון מספר 48 שבו ראובן כחלק מההרצאה שלו מלמד את ג'וליה. ג'וליה משלימה מרובעים ומשולשים ושובה את לב הקהל, ואותי, בתמימות והמתיקות שלה. ניתן לראות בסרטון כי פוירשטיין מאמין לג'וליה, לא מוותר לה,

עד שהיא מבינה מה שהוא אומר לה ומבקש ממנה. ג'וליה אומרת שהיא אוהבת מאוד מרובעים והקהל צוחק מזה איתה ומההתלהבות שלה. 'אני עובדת מאוד קשה' ג'וליה אומרת לפוירשטיין ומצליחה להצחיק את הקהל בשנית. יש לציין שג'וליה נוכחת במעמד מאתגר, היא מול קהל, נדרשת להתמודד עם מטלות שלא בהכרח פשוטות לה, והזמן מתארך ורואים עליה לאורך הזמן שהיא מתחילה להתעייף ולא מוותרת לעצמה. בהתחלה ג'וליה מצליחה לעשות את המשימות שפרופסור פוירשטיין נותן לה, הוא לא מוותר לה, היא מתקשה בסגירה של המשולשים והוא דורש ממנה למחוק ולנסות מחדש, היא מנסה שוב ושוב ללא הצלחה, על מנת שלא תאבד תקווה ותתייאש, פוירשטיין מראה לג'וליה איך עושים וככה היא מצליחה. הוא משתדל להדגיש את ההצלחה 'בראבו'. פרופ' פוירשטיין שם דגש על חיזוקים חיוביים המותאמים למצב, רק כאשר ג'וליה באמת מצליחה, הוא מתעקש ללמד את ג'וליה, מצד אחד ללא פשרות ומצד שני הוא לא דורש דיוק מוחלט של שלמות אלא הצלחה אנושית. לאורך המאמצים של ג'וליה, פוירשטיין מאבחן אותה מול הקהל, אני חושבת שהמעמד הוא לא פשוט, לכל ילד וגם מבוגר, ואני תוהה לעצמי האם הוא נכון עבור ג'וליה.

לסיכום: ילדים בעלי צרכים מיוחדים נכנסים ללב, וההישג הגדול של פרופ' פוירשטיין היה לראות אותם, להתייחס אליהם בכבוד אמיתי, אינטלקטואלי ורגשי ולסייע להם להשתלב בחברה, כפי שהם, ולהצליח. ואני חושבת שזה מעשה מרגש שלו והייתי מאחלת לכולנו להצליח לראות את האחר מסביבנו, לכבד את האחרות ולא לזלזל בה, כי העוצמה שלנו כבני אדם היא לתת מקום ומרחב לכמה שיותר אנשים, טבע, גוונים. לא לתת מקום לאלומות, או טרור אלא לתת מקום גם לכאב ולקושי ולהצליח לקחת את השוליים ולתת להם מקום במרכז. זה העוצמה של החברה. ואני מאחלת לחברה הישראלית להצליח לצאת מהאני הפרטי ולראות ולקבל את האחר ולכבד את הסביבה בה אנו חיים.

Yilmaz D., Teksoy O., Bilaloglu R., & Cinkilic N., (2015) Anti-genotoxic effect of naringin against bleomycin-induced genomic damage in human lymphocytes in vitro, *volume 39, issue 2*, 119-123.

גומפל ת', (2001), החינוך המיוחד בישראל לקראת שנות ה-2000: מאין באנו ולאן אנחנו חותרים, *סחיש סוגיות בחינוך מיוחד ושיקום*, כרך 16, 49-60.

וייסבלאי א', (2015) חינוך לילדים עם צרכים מיוחדים בישראל- נתונים וסוגיות מרכזיות, *הכנסת מרכז המחקר והמידע*, 1-46.

לורנס פ', מילס ג', בראון ר', איסטיי א', (1992), אתגרים ופתרונות מעשיים עבור בוגרים בעלי תסמונת דאון, *סחיש סוגיות בחינוך מיוחד ושיקום*, כרך 7, 67-71.

פירשטיין ר', שלום ח', (1967), ציוני דרך לאבחון רמתם השכלית של ילדים מקופחים מבחינה תרבותית וחברתית, *מגמות* כרך 3, 174-187.